

Miika Tervonen & Johanna Leinonen (toim.) (2021). *Vähemmistöt muuttajina: näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen*. Tutkimuksia 6. Siirtolaisuusinstituutti. 262 s.

Vähemmistöt muuttajina

Vähemmistöt muuttajina: näkökulmia suomalaisen muuttoliikehistorian moninaisuuteen on erittäin tervetullut lisä suomalaisen muuttoliikehistorian tutkimukseen. Teoksessa käsiteltävät vähemmistöt ovat saamelaiset, suomenruotsalaiset, romanit, tataarit, juutalaiset, itäkarjalaiset, inkeriläiset ja suomenruotsalaiset kuurot. Kirja koostuu johdannosta ja kymmenestä eri vähemmistöjä käsittelevästä artikkelista. Kirjan luvut on jaettu kolmeen osioon, jotka käsittelevät aihetta yllirajaisuuden, pakolaisuuden ja hyvinvointivaltion näkökulmista. Teoksen toimittajat Miika Tervonen ja Johanna Leinonen ovat ansioituneita alan tutkijoita, ja he ovat koonneet monipuolisen kirjoittajajoukon. Kaikkiaan teoksen kirjoittamiseen on osallistunut 14 henkeä, jotka kahta lukuun ottamatta ovat suomalaisia historian-, kulttuurin- ja yhteiskunnan-tutkijoita.

Miika Tervosen ja Johanna Leinosen laatimassa johdannossa teoksen lähtökohdaksi ilmoitetaan kaksi rinnakkaista väittämää: (1) vähemmistöillä on kokoaan suurempi mer-

kitys kansainvälisissä muuttoliikkeissä, ja (2) kansallisessa muuttoliiketutkimuksessa vähemmistöjen merkitys on näkymätöntä ja alituttua (s. 11). Kirjoituksen lähtökohdalla on havainto, että usein vähemmistöt ovat yliedustettuina kansainvälisissä muuttoliikkeissä, ja tämä koskee Suomessa esimerkiksi suomenruotsalaisia ja romaneja. Lisäksi toimittajat toteavat ulkosuomalaisuus-käsitteen melko kritiikittömän käytön, joka osaltaan häivyttää näkyvistä ulkomailla asuvan suomalaistaustaisen väestön monimuotoisuutta (s. 13).

Ylipäätään johdannossa kiinnitetään paljon huomioita kansallisvaltion rooliin kansainvälisiin muuttoliikkeisiin liittyvien ilmiöiden jäsentämisessä. Tämä on yhtäältä itsestään selvää sikäli kuin tarkastellaan kansainvälistä eli valtioiden välistä liikkuvuutta, mutta toisaalta tuo esiin kansallisen katseen dominoivuuden ilmiöiden sisällön arvioinnissa ja niihin liittyvissä ”hiljaisuuk-sissa”, eli huomiotta jättämisissä. Vähemmistöryhmien rooli onkin jäänyt vähäiseksi muuttoliikkeiden tutkimuksessa. Tervonen ja Leinonen toteavat lisäksi, että ”vähemmistöillä on kokoaan merkittävämpi rooli myös muuttoliikkeiden hallinnan historiassa” (s. 15). Usein syystä tai toisesta ”epätoivottuja” ryhmiä varten luodaan uusia säädöksiä, josta esimerkiksi käyköön ajankohtainen turva-paikkahakijoihin liittyvä julkinen sääntely.

Kirjan ensimmäinen osio on nimetty yllirajaiseksi toiseudeksi. Aleksi Huhdan ja Mats Wickströmin artikkeli tutkii kahden suomenruotsalaisen vasemmistoaktivistin, Aili ja Georg Backlundin, Amerikan-matkan taivalta ja paluuta Suomeen sekä elämää molemmissa paikoissa. Yllirajaisuus nivoutuu osaksi koko elämänkaarta, ja tarinan edetessä tulevat selväksi niin yksilökohtaiset erot kokemuksissa kuin valtameren takaisten kokemusten pitkäaikaiset vaikutukset elämään. Artikkelit on hieno mikrohistoriallinen kuvaus 1900-luvun aatteista ja kansainvälisyyden osuudesta siinä. Ellen Marie Jensenin ja Tim Frandyn kirjoitus on koskettava kuvaus saamelaisista ja heidän ”poispyyhitystä” identiteetistään sekä sen uudelleen löytämisestä. Ylisukupolvinen tarina kertoo hyljeksityn etnisen vähemmistön (saamelaiset) identiteetin piilottamisesta muuttajasukupolven toimesta ja kuinka heidän jälkeisensä löytyvät kadotetut sukujuurensa.

Ainur Elmgren tarkastelee Suomen ensimmäisen muslimiyhteisön, tataarien, yllirajaisia suhteita ja käytäntöjä. Keski-Venäjältä muutamista kylistä autonomiseen Suomeen muuttaneiden tataarikauppiaiden kautta Elmgren tekee laajan kierroksen 1800- ja 1900-luvun yhteiskunta- ja aatehistorialli-

seen kehitykseen muslimivähemmistön näkökulmasta. Tataarien elämään kietoutuvat niin uskonnolliset kontaktit kuin panturkilaisuuden ideologia sekä monenlaiset suhteet eri maissa asuviin yhteisöihin ja niissä toimiviin instituutioihin. Laura Ekholmin artikkeli juutalaistaustaisesta mutta luterilaisuuteen kääntyneestä teollisuuspatruuna Axel Wilhelm Wahrenista (1814–1885) on huima seikkailu Itämeren alueen vähemmistöihin ja kauppiassukujen elämään. Wahren on yksi suomalaisen taloushistorian merkikhenkilöistä, jonka juutalaiset juuret eivät ole aiemmin kiinnittäneet laajasti huomiota. Ekholm tuo esiin taustan merkityksen Wahrenin liiketoimien kannalta ja samalla kiinnittää huomiota perinteisen kansallisen historiankirjoituksen ongelmakohtiin.

Kirjan toinen, pakolaisuutta käsittelevä jakso tarkastelee kolmen artikkelin voimin toiseen maailmansotaan ja siihen liittyvää suomalaista pakolaisuutta. Siinä kun maailmansotaan liittyvät väestönsiirrot ovat melko tunnettuja ilmiöitä, niin vähäisemmälle huomiolle on jäänyt sotaan liittyvä poliittinen pakolaisuus Suomesta Ruotsiin. Näistä Simo Muirin katsaus suomenjuutalaisten omista evakuointisuunnitelmista Ruotsiin vuonna 1944 oli ainakin itselleni entuudestaan tuntematon asia. Suomen juutalaisväestö oli perillä natsi-Saksan juutalaisvainoista muuta väestöä paremmin ja koki syvää huolta mahdollisesta Suomen saksalais miehityksestä jatkosodan edetessä. Tätä varten juutalaisseurakuntien johtohahmot alkoivat suunnitella salaista evakuointiopeeraatiota, jossa maan koko juutalaisväestö olisi siirtynyt Ruotsiin pakoon. Muirin monipuolinen kuvaus suunnitelmista kertoo sota-ajan syvästä epävarmuudesta yhden vähemmistön näkökulmasta.

Osion kaksi muuta artikkelia tarkastelevat jatkosodan jälkeistä aikaa, jossa Suomessa entisten Neuvostoliiton kansalaisten elämä muuttui tukalammaksi valvontakomission otettua vallan ja vaatiessa neuvostokansalaisten paluuta takaisin. Seija Jalaginin artikkeli itäkarjalaisista pakolaisista havainnollistaa, millä tavoin pakolaismatkoja järjestettiin ja kuinka pyrittiin estämään kiinnijääminen. Outi Kähärin kirjoitus puolestaan katsoo inkeriläisten jatkomuuttoa Suomesta Ruotsiin. Molemmat keskustelevat näiden ryhmien suhteesta muihin suomalaisiin siirtolaisiin, joita alkoi saapua seuraavina vuosikymmeninä. Niin Jalagin kuin Kähäri tuovat esiin tarkastelemiensa ryhmien epävarman position ”suomalaisina” ja siihen liittyvän halun päästä pois jatkuvan pelon ja huolen piiristä muuttamalla Ruotsiin. Kaikki kolme pakolaisuutta käsittelevää artikkelia

tuovat esiin syystä tai toisesta yhteiskunnan marginaaleissa olleiden ryhmien kokemuksen suomalaisesta yhteiskunnasta sotavuosina ja pian niiden jälkeen.

Kirjan kolmas osio tarkastelee hyvinvointivaltion ja toiseuden suhdetta kolmella artikkelilla. Hanna Lindbergin kirjoitus tuo esiin suomenruotsalaisten kuurojen mittavan muuttoliikkeen Ruotsiin ja kertoo muutoinkin kuurojen koulutustilanteesta 1900-luvun Suomessa. Suomenruotsalaisia kuuroja voidaan pitää vähemmistönä, jonka keskeisenä instituutiota toimi Porvoon kuurojenkoulu (kaksikielinen 1846–1892, ruotsinkielinen 1892–1992) lakkauttamiseensa saakka. Syy lakkauttamisen taustalla on pienentynyt oppilasmäärä, sillä suuri osa suomenruotsalaisia kuuroja oli muuttanut Ruotsiin parempien koulutusmahdollisuuksien vuoksi. Miika Tervosen ja Inka Jeskanen artikkeli tuo esiin Suomen romanien mittavan muuton Ruotsiin osana toisen maailmasodan jälkeistä yhteiskunnallista rakennemuutosta. Monille romaneille jäi kuitenkin pysyviä suhteita Suomeen, ja maiden välille syntyi aktiivinen liikkuvuuden tila. Artikkelissa käsitellään laajalti hyvinvointipolitiikan merkitystä molemmissa maissa, joka tuo hyvin esiin politiikan kulttuurisidonnaisuuden. Teoksen viimeisessä artikkelissa Blanka Henriksson tarkastelee Ruotsiin muuttaneita suomenruotsalaisia ja tuo hienosti esiin kansallisen ja kielellisen identiteetin monimuotoisuuden.

Vähemmistöt muuttajina on kiinnostava ikkuna kansallisen muuttoliikehistorian vähemmän tunnettuihin ilmiöihin. Hyvin toimitettu kirja on helposti lähestyttävä, tarjoaa uutta tietoa monista ilmiöistä ja ennen kaikkea nostaa esiin vähemmistöryhmien muuttoliikehistorian. Teoksesta jää uupumaan kattavampi pohdiskelu teoksen havaintojen mahdollisista vaikutuksista suomalaisten muuttoliikkeiden tutkimukseen, siihen liittyvään tarpeeseen paikata katvealueita ja luoda monipuolisempia kuvauksia asiasta. Vaikka Tervonen ja Leinonen eivät ole ensimmäisiä, jotka tuovat esiin vähemmistöjen muuttoliikkeitä Suomessa, niin kyseessä on silti toistaiseksi monipuolisin ja kattavin katsaus aiheeseen. Toivon, ettei kirja jää ainoastaan kriittisten muuttoliiketutkijoiden käyttöön, vaan löytää laajemman yleisön suomalaisessa muuttoliiketutkimuksessa, sillä kuten kirjoittajat toteavat: ”vähemmistöillä on ollut kokoaan suurempi merkitys muuttoliikkeiden historiassa” (s. 11).

*Tuomas Martikainen
Dosentti, Itä-Suomen yliopisto*